

LAUSUNTOPYYNTÖ

VNS 5/2016 vp Valtioneuvoston selonteko sisäisestä turvallisuudesta

Eduskunnan hallintovaliokunta on pyytänyt Suomen Syyttäjäyhdistys ry:ltä (jatkossa yhdistys) kirjallista asiantuntijalausuntoa valtioneuvoston selontekoon sisäisestä turvallisuudesta.

Selonteko liittyy olennaisesti yhdistyksen edunvalvonnallisiin tavoitteisiin, koska siinä käsitellään syyttäjien merkittävintä sidosryhmää esitutkintaviranomaisia ja niiden toimintaympäristöä.

Esitutkintaan osoitettavista varoista ei ole enää varaa säästää. Sisäisen turvallisuuden turvaamiseen tulee osoittaa tarvittavat varat valtion budjetissa eikä siirtää valintavollisuutta poliisi- ja muille esitutkintaviranomaisille. Ei ole asianmukaista arvottaa keskenään rikosten ennaltaehkäisyä ja niiden tutkinnan merkitystä. Molemmat ovat yhtä tärkeitä asioita.

Yleistä

Selonteossa sisäinen turvallisuus on rajattu koskemaan sisäasiainhallinnon toimijoita – erityis huomiota on kiinnitetty poliisin tehtäviin ja toimintaan.

Yhdistys on sitä mieltä, ettei oikeusvaltion ydintä saa vaarantaa.

Kansalaisten kokema luottamus viranomaistoiminnan oikeudenmukaisuuteen on keskeinen turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta luova tekijä. Korostamme erityisesti sitä, että tulevilla ratkaisuilla ei voi eikä saa merkittävästi heikentää sitä oikeuskoneistoa, joka olennaisesti liittyy näihin tehtäviin ja laajemminkin yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden toteutumiseen. Toimiva oikeuslaitos on yhteiskunnan perusta. Jos siitä tingitään, niin tingitään koko yhteiskunnan perustasta.

Naapurimaassamme Ruotsissa on yhteiskunnassa yhteisesti päätetty, ettei oikeusvaltiosta ja -turvasta tingitä. Toisaalta muualla maailmassa on nähtävissä, etteivät ankarat rangaistukset toimi, jos puututaan vain marginaaliseen määrään juttuja.

Kansalaisten luottamusta viranomaistoimintaan pitää tukea sen lisäksi, että havaittuihin rikoksiin puututaan tehokkaasti tai ilmoitukset niistä otetaan vastaan, myös siten, että rikosten jälkiselvittelyt (esitutkinnat) tehdään asianmukaisesti ja tehokkaasti siten, että syyttäjäviranomaisella on mahdollisuus niiden perusteella toteuttaa rikosvastuuta tekemällä asianmukaiset syyteharkintaratkaisut.

Nykyinen varsin usein esiintyvä tilanne, jossa rikosilmoitus otetaan vastaan ja koko koneisto toimii tehokkaasti vain sen päämäärän saavuttamiseksi, että rikosta ei tutkita, ei voi olla lainsäätäjän tarkoitus eikä kansalaisten kannalta järkevää resurssien käyttöä. Ensisijainen tavoite nykyisillä resursseilla tuntuu olevan se, että löydetään lainmukainen keino jättää tutkinta suorittamatta joko esitutkintaviranomaisen tai syyttäjäviranomaisen toimesta. Asiamäärät tällä saadaan näyttämään suurilta, mutta varsinainen rikosvastuu jää toteutumatta.

Rikoksen uhrille jää päällimmäiseksi muistoksi viranomaistoiminnasta katkeruus siitä, ettei hänen asiansa lopulta kiinnostanut ketään eikä hän saanut oikeutta. Luottamusta se ei varmasti lisää.

Vastustamme sen vuoksi jyrkästi sitä, että selonteosta ilmenevänä keskeisenä ratkaisumallina näyttää olevan keino rahoittaa poliisitoiminnan resurssivajetta kohdentamalla tarvittava säästö esitutkintaan. Jo nyt esitutkinnan laadussa on paljon toivomisen varaa. Esitutkinnasta ei ole enää varaa säästää. Tulisi punnita tarkkaan, onko säästö euromääräisesti sen suuruinen, että saavutettu korkea luottamus poliisiin ja muuhun viranomaistoimintaan kannattaa sen vuoksi uhrata. Haitat ovat käsityksemme mukaan suuremmat kuin edut.

Toimintaympäristö, uhkakuvat ja turvallisuuden tunne

Laillisuusvalvojat tarvitsevat toimintansa tueksi toimivan oikeuskoneiston puuttuakseen rikollisuuteen tehokkaasti. Siksi myös esitutkintaprosessien ja -resurssien on oltava sillä tasolla, että Suomi on epämieluisa toimintaympäristö kansainväliselle rikollisuudelle ja myös uskottava yhteistyökumppani ulkomaisille oikeusviranomaisille. Kaikki selonteossa kuvatut kansainvälislähtöiset turvallisuusuhat ovat sellaisia, että ne pikemminkin edellyttävät esitutkintoja suorittavien viranomaisten lisäresursointia kuin oikeuttavat nipistämään niiden esitutkintaresursseista.

Selonteossa on todettu, että Suomessa turvallisuuden tunne on laskussa. Tunnuslukujen valossa arvioituna kokonaisrikollisuuden määrä on kuitenkin vakaalla tasolla, mutta rikoslajien välillä on vaihtelua. Piilorikollisuus on usein uhrien kannalta vakavaa. Suomessa suuri osa rikoksista jää selvittämättä aivan erityisesti silloin, kun tekijää ei heti tiedetä. Tutkinta-ajat ovat pidentyneet ja esimerkiksi talousrikoksia on kirjattu ennätysmäärin. Laittomaan maahantuloon liittyvä järjestäytynyt rikollisuus on kasvussa. Ulkomaalaisten määrä rikoksen tekijöinä ja rikosten asianomistajina kasvaa. Tutkittavana on uusia rikosnimikkeitä, kuten sotarikos. Aiempaa huomattavasti kovemman huumausainerikollisuuden arvioidaan saapuvan Suomeen. Rasismi ja viharikokset ovat tulleet näkyvämmiksi. Seksuaalirikokset kansainvälistyvät ja raaistuvat. Nämä vakavat entistä vaikeammin tutkittavat rikokset pikemmin vaativat lisää resursseja tutkintaan.

Selonteossa läpikäydyt em. toteutuneet tai ennustetut uhkakuvat liittyvät rikollisuuteen, jonka syytteen saattaminen edellyttää usein massiivista esitutkintaa. Toisin sanoen toiminta vaatii paljon resursseja. Nyt aukkoa paikataan sillä, ettei vähäisempiä rikoksia enää ollenkaan tutkita. Samaan aikaan on myös lähimenneisyydessä tehdyillä lainsäädäntöratkaisuilla kasvatettu poliisin taakkaa esitutkinnassa. Poliisin suorituskyvyn heikentyminen johtaa todennäköisimmin yhteiskuntarauhan eri asteisiin rikkoutumisiin. Kun poliisi ei ole pystynyt vastaamaan kansalaisten heikentyneeseen turvallisuuden tunteeseen, on syntynyt mm. katupartioita. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, etteivät kansalaiset enää edes ilmoita rikoksista, kun he kokevat sen tarpeettomaksi. Vaarana tästä on myös omankädenoikeuden käytön kasvu. Poliisille ilmoitettujen rikosten määrä kyllä vähenee. Näin aiheutetaan kuitenkin se, ettei rikoksia ilmoiteta eikä tutkita, joka puolestaan johtaa piilorikollisuuden kasvuun. Tuloksena on siis näennäinen rikollisuuden väheneminen, jota oikeasti ei voida perustella ennalta ehkäisevällä poliisitoiminnalla. Missään tapauksessa ei saa asettaa vastakkain ennalta ehkäisevää toimintaa ja tapahtuneiden rikosten tutkintaa. Tätä ei varmaankaan halua kukaan. Voi myös miettiä mitä hyötyä on lisätä netin valvontaan ja puuttumista viharikoksiin yms, jollei asioita sitten tutkita loppuun. Pikemmin tällainen antaa signaalin, ettei yhteiskunta välitä rikoksien selvittämisestä.

Yhdistystä kummastuttaa suuresti se, että kaikesta tiedossa olevista uhista huolimatta poliisimiesten määrää vähennetään ja vielä niin, että tavoitemäärä on kansainvälisestikin arvioiden pieni.

Säästövelvoitteet kohdennetaan vaikuttamaan erityisesti mm. jo tapahtuneiden rikosten selvittämiseen. Tätä on selonteossa oikeutettu sillä, että jo tapahtuneiden rikosten tutkinnalla on muuta poliisitoimintaa vähemmän vaikutusta ihmisten turvallisuuteen. Yhdistys on tästä edellä kuvatusti vahvasti eri mieltä. Riskiarviot ja uhkakuvat ovat vakavat.

Jollei laillinen oikeuskoneisto, jonka toiminnassa esitutkinta on keskeinen osa, pysty tuottamaan sitä oikeusturvaa, mitä kansalaiset kokevat oikeutetuksi, riski esimerkiksi juuri omankädenoikeudelle ja erilaisille kostotoimille kasvaa. Tämä johtaa kokonaiskustannusten kasvuun muissa menoerissä. Säästökohde (esitutkinta) ei ole oikea.

Menoerän sijasta tehokas ja oikein resursoitu esitutkinta tulisi nähdä yhtenä kivijalkana sille, että rikosprosessiketju pystyy tuottamaan kansalaisille sen oikeudenmukaisuuden tunteen, jonka on edellä todettu olevan keskeinen tekijä luomaan ja ylläpitämään luottamusta poliisiin ja muihin esitutkinta- ja turvallisuusviranomaisiin. Se luottamus on keskeinen ja todellinen turvallisuustekijä. Turvallisuus syntyy vasta siitä, että rikosasiat hoidetaan loppuun ja rikosvastuun nähdään toteutuvan.

Rikosprosessiketjun keventäminen

Selonteosta käy ilmi tarve järjestelmälle, jolla määritellään mm. rikosten selvittämisen painopisteet ja prioriteetit määrääjäksi realistiselle tasolle. Tällä tarkoitetaan ensinnäkin toimintoa, jossa päätettäisiin, minkä asioiden tutkintaan konkreettisesti resursseja ei kohdenneta. Järjestelmä edellyttää myös uutta lainsäädäntöä, joka oikeuttaisi poliisin kevyellä menettelyllä päättämään, mitä jätetään tutkimatta. Lisäksi esitutkintaa kuormittavia muutosäännöksiä tulisi karsia ja esitutkintaa sujuvoittaa.

Poliisin/syyttäjän oikeutta ratkaista asia sakolla tuomioistuimen ulkopuolella ollaan pohtimassa (sakkomenettely). Sakotusjärjestelmä muuttui osaksi 1.12.2016. Eri lakien yksityiskohtia tulisi tarkastella sen selvittämiseksi, johtavatko ne turhaan asioiden käsittelyyn tuomioistuimessa. Näillä keinoin esitutkintaa voitaisiin keventää ja näin säästettävillä resursseilla pitää yllä kiireellistä hälytystoimintaa ja turvallisuutta.

Erilaisiin prosessin keventämisiin on syytä ryhtyä. Näin on erityisesti silloin, jos poliisin muuta toimintaa priorisoidaan esitutkinnan kustannuksella, ts. resurssipulaa katetaan esitutkintatoimesta otettavilla säästöillä. Tosin näihin keventämisiin on tarvetta muutoinkin, joten tässä kohdin vähenvät resurssit ovat omiaan ohjaamaan lailla säädettyjä prosesseja järkevämpään suuntaan.

Yksittäiset esitykset tulee käydä läpi niitä koskevassa erillisessä lainsäädäntötyössä. Jos prosesseja kevennetään tai tutkintapakkoa lievennetään, tulee pääsääntönä pitää sitä nykyäänkin voimassa olevaa peruslähdekohtaa, että tutkintakynnyksen ylittyttyä virallinen syyttäjä päättää, mitä asioita tutkitaan ja mitä ei. Näin ollen poliisin arvio siitä, että jotain asiaa ei kannata tutkia, tulee edelleen kevyellä menettelyllä saattaa syyttäjän lopullisesti päätettäväksi. Menettelyn legitimiys vaatii, ettei yksittäinen viranomainen yksin pääse ratkaisemaan tällaisia kysymyksiä. Järjestelmässä tulee olla jonkinlainen ulkopuolinen kontrolli.

Tuomioistuimeen oletettavasti päätyvät jutut ovat laajuudeltaan ja tarkkuudeltaan esitutkintaa eniten kuormittavia. Tässä mielessä lienee poliisitoimen kannalta saavutettavissa säästöä sillä, että sakotusmenettelyä laajennetaan. Tämä on kannatettava ja tällä hetkellä ajankohtainen asia. Myös voimaantulevan lainsäädännön valossa tilanne sakotusmenettelyn laajentamiselle on otollinen, koska uusi laki edellyttää tunnustamista ja menettelyyn suostumusta. Tuomioistuinkäsittely ei näissä asioissa voi tuottaa kenenkään oikeusturvaan mitään todellista lisäarvoa.

Asianomistajan kansainvälisesti arvioiden poikkeuksellisen vahva asema rikosprosessissa on sekin seikka, jota voitaisiin tulevassa lainsäädäntötyössä arvioida kriittisesti. Yleensä juuri se on perimmäinen syy, joka ohjaa prosessia raskaammaksi ja asettaa tutkintavelvollisuuksia tilanteessa, jossa viranomaisen nähtävissä on, ettei jutulla juuri ole menestymisen mahdollisuuksia.

Näistä toimista ei kuitenkaan ole odotettavissa säästöä heti tässä ja nyt, vaan ne edellyttävät, että

muutetut lait on voimaan saatettu. Asiaa ei voi lähestyä toisin päin. Esitutkinnasta ei voi priorisoida resursseja pois, ennen kuin muutettu lainsäädäntö oikeuttaa jättämään esitutkinnassa siellä nykyään tehtäviä toimia tekemättä.

Tiivistelmä

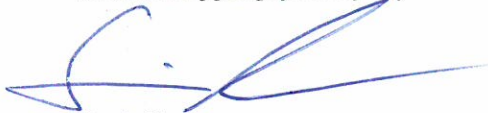
Esitutkinnasta säästäminen tai siitä resurssien pois priorisoiminen ei ole enää mahdollista voimassaoleva lainsäädäntö huomioiden. Laillisuuden rajat tulevat tässä vastaan. Samoin tulee vastata oikeusvaltion olemassaolo.

Säästö tulee kostautumaan oikeusprosessien pidentyvinä käsittelyaikoina, suorastaan ruuhkautumisena, sekä todennäköisesti esitutinnan tason laskemisena sellaiseksi, jota viime kädessä tuomioistuimet eivät hyväksy syyksi lukevan tuomion näytöksi. Jo tehty työ menee hukkaan yhä enenevässä määrin, vaikka syyksi lukeva tuomio ei mikään itsetarkoitus sinänsä olekaan.

Mikäli kaavailut säästöt toteutetaan poliisitoiminnassa ehdotetulla tavalla, suuri osa säästetyistä kustannuksista tulee rikosprosessiketjussa vyörymään menoina syyttäjälaitokselle ja tuomioistuimille, kun niiden pitää omassa toiminnassaan paikata poliisin ja esitutinnan puutteita. Tämä ei voi olla järkevää veronmaksajien varojen käyttöä.

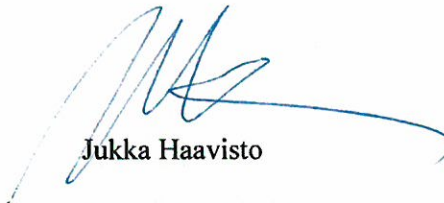
Helsingissä 13.12.2016

Suomen Syyttäjäyhdistys ry

Sari Aho

Puheenjohtaja

Jukka Haavisto

Varapuheenjohtaja